

33. Klasik Türk Őirinde 18. yũzyıl Őeyhũlislamlarının gũzel ahlak vasfı**Merve MENTEŐE¹****APA:** Menteşe, M. (2022). Klasik Türk Őirinde 18. yũzyıl Őeyhũlislamlarının gũzel ahlak vasfı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 525-540. DOI: 10.29000/rumelide.1105410.**Őz**

Tarih, kũltũr, zihniyet, tabiat gibi pek çok kaynaktan beslenen klasik Türk Őirinde, bu kaynakların temelini oluŐturan asıl faktör insandır. Bu nedenle insan ve insanla ilgili gũrũnũŐler klasik Türk Őirinde oldukça fazla yer almaktadır. Bu gũrũnũŐler Şiirlerde tipler ve kişilikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Türk Őirinde kaside veya tarih manzumelerinde sıklıkla karşılaşılan Őeyhũlislamlar da tarihî kişilikler arasında yer almaktadır. Klasik Türk Őirinde devlet adamlarına oldukça fazla yer verilmiştir. Şiirlerde devlet adamları genellikle kendilerine sunulan kasidelerle, vefat, dũğũn, gũrevde yũkselme veya gũrevden alınma gibi önemli hususlar için yazılan tarih manzumelerinde ve bunun beraberinde gazellerde yer almaktadır. Klasik Türk Őirinde devlet adamları pek çok zelliğiyile de anılmıştır. Bu zellikleri devlet ve toplum değeri ile kişisel özellikler olarak iki ana gruba ayırmak mũmkũndũr. SavaŐçılık, cihan hakimiyeti, devletçilik, asayiŐ, fetih, yŕnetim anlayışı, ũstũnlũk ve kahramanlık gibi özellikler devlet ve toplum değeri baŐığında değeriendirilebilmektedir. Gŕev bilgisi, gũzel ahlak, adalet, cŕmertlik, akıllık, biyografi, hũkmũnũn yũrũmesi, beraber anıldığđ ũnlũ kişilikler, tedbirlik, kahrılılık, basiret, ilim ehli, dindarlık, sanat, zıllullah, reŐitlik gibi özellikler ise devlet adamlarının Şiirlerde rastlanan kişisel özelliklerindedir. Bu çalıŐmada klasik Türk Őirindeki devlet adamlığđ vasıflarından olan gũzel ahlak vasfı 18. yũzyıl Őeyhũlislamlarında incelenmiŐtir. Belirlenen ũ divanda yer alan toplam 10 Őeyhũlislamların öncelikle kısa biyografilerine değeriinmiŐtir. Ardından Őeyhũlislamlar için gũzel ahlak Şiirlerde nasıl kullanıldığđ incelenmiŐtir. rnek beyitlere ve beyitlerde özellikleri yansıtan kelime, tamlama, mısra gibi ögelere anlamlarıyla birlikte yer verilmiştir. ÇalıŐmanın sonunda elde edilen verilerin istatistiksel sonuçlarını gŕsteren bir tablo da yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Őiri, Őeyhũlislam, ahlak, 18. yũzyıl, tipler ve kişilikler**In classical Turkish poetry, a description of good morals of shaykh al-islams of the XVIII. century****Abstract**

In Classical Turkish poetry, which is fed by many sources such as history, culture, mentality, nature, the main factor that forms the basis of these sources is a person. For this reason, human and human-related appearances are very much included in Classical Turkish poetry. These appearances appear as types and personalities in the poems. Shaykh al-islams, which are often found in classical Turkish poetry in odes or historical poems, are also among the historical personalities. Statesmen have been given quite a lot of space in classical Turkish poetry. In poems, statesmen usually take part in historical poems written for important issues such as death, wedding, promotion or dismissal, and the accompanying ghazals with the eulogies presented to them. In classical Turkish poetry, statesmen

¹ Dr., Zonguldak Bũlent Ecevit ũniversitesi, Fen-Edebiyat Fakũltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bŕlũmũ (Zonguldak, Tũrkiye), mervementese@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7909-3139 [AraŐtırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.03.2022-kabul tarihi: 20.04.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1105410]

were also mentioned with many characteristics. It is possible to divide these characteristics into two main groups as state and society values and personal characteristics. Characteristics such as belligerence, world domination, statism, public order, conquest, understanding of management, superiority and heroism can be evaluated under the heading of state and society values. Knowledge of duty, good morals, justice, generosity, smartness, biography, the execution of his judgment, famous personalities with whom he is mentioned, prudence, prudence, prudence, people of knowledge, piety, art, zillullah, such traits as adulthood are among the personal characteristics of statesmen found in poems. In this study, the quality of beautiful morality, which is one of the qualities of statesmanship in classical Turkish poetry, is 18. it has been studied in shaykh al-Islams contexts for centuries. Brief biographies of a total of 10 shaykh al-Islams who took part in the three designated divans were first mentioned. Then, how it is used in beautiful moral poems for shaykh al-Islams is examined. Examples of couplets and elements reflecting the characteristics of couplets, such as words, phrases, verses, are included with their meanings. There is also a table showing the statistical results of the data obtained at the end of the study.

Keywords: Classical Turkish poetry, shaykh al-Islam, morality, 18. century, types and personalities

Giriş

Oldukça geniş bir hayal dünyasına sahip olan divan şairi kaleme aldığı şiirlerinde pek çok kaynaktan yararlanmışlardır. Klasik Türk şiirinde divan şairinin dünyayı algılayış biçimi, hayal örgüsü, inancı, yaşadığı yüzyılın gelenekleri, kültür düzeyi, eğitimi gibi hayatın içinden olan zihniyet, mitolojik unsurlar, tabiat, tarih, dinî ilimler vb. pek çok unsur kaynak olarak yer almıştır. Bu gibi kaynakların oluşumunda en etkin rol oynayan varlık ise insandır. Bu nedenle Klasik Türk şiirinde insan ve onunla ilgili olan görünüşler de oldukça fazla yer almaktadır. Şairin metin içinde insanı kurgulayarak sunduğu bu şekiller *tip ve kişilik/şahsiyet* adını almıştır.

Klasik Türk şiirinde *tip*, gerçek hayatta var olan insanların idealleştirilmiş sembolleri olarak karşımıza çıkmakta olup gerçek hayatta yaşamış kişilerin idealleştirilmiş yönleriyle şiirlerde kurgulanmaktadır. Şiirlerde yer alan *tipler* yaşayan insanın kendisi olarak değil, belli özelliklerle kurgulanmış sembollerdir. Klasik Türk şiirinde *tipler* iki şekilde gruplandırılmaktadır:

- Tahayyülî / Tasavvurî Tipler (Hikâye, Destan, Masal Kahramanları, Karakterler)
- Temsilî / Sembolik Tipler (Akkuş 2007: 396)

Klasik Türk şiirinde *kişilik veya şahsiyet*, gerçek hayatta varlığını sürdürmüş, belli bir tarihte belli bir coğrafyada yaşamış, nerede ne zaman dünyaya geldikleri, hayatlarını nerede geçirdikleri, tarihte hangi olaylarla beraber anıldıkları ve hangi özellikleriyle tanınır oldukları kaynaklarda yer alan kişilerdir. Kişilikler, klasik Türk şiirinde karşımıza gerçek hayattaki görüntü ve yönleriyle çıkmaktadır. Klasik Türk şiirinde kişilikler şu şekilde gruplandırılmaktadır:

- Dinî Kişilikler
- Tarihî-Efsânevî (Destânî-Mitolojik) Kişilikler
- Edebî Kişilikler
- Sanatkâr Kişilikler
- Mutasavvîf Kişilikler
- Bilgin Kişilikler (Akkuş 2007: 396)

Klasik Türk Őiirine oldukça fazla kaynaklık eden Osmanlı devlet adamları da kişilikler bahsinin *tarihî kişilikler* başlığına dahil olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu olan *Őeyhũlislamlar* da *tarihî kişiliklerdendir*. Klasik Türk Şiirinde birer tarihî kişilik olarak beyitlerde yer alan devlet adamları daha çok gerçek hayatta yaşadıkları olaylara yapılan telmihlerle ya da ũn kazandıkları belli başlı özellikleriyle beraber anılmıştır. Kimi zaman da hayal-gerçek karışımı olaylar eşliğinde idealize edildikleri çeşitli yũnleriyle Şiirlerde karışımıza çıkmaktadır. Eserlerini oluştururken yaşadıkları dŕnemin siyasî, sosyal, ekonomik olaylarına ve bununla ilişkili olarak bu olaylarda etkili olmuş siyasî, tarihî birçok kişiliğe Şiirlerinde yer veren divan Őairleri, özellikle kaside ve gazellerde öncelikle o dŕnemin padişahına, ardından alt kadrodaki pek çok devlet adamına hem bireysel olarak, hem de aynı zũmreden farklı pek çok devlet adamının isimleriyle birlikte Şiirlerinde yer vermiştir.

Divan Şairi Şiirlerinde daha çok yaşadığı yũzyıl için önem arz eden, başarılı devlet adamlarına yer vermiştir. Osmanlı halkı tarafından padişah, sadrazam, vezir, kazasker, Őeyhũlislam gibi önemli gŕrevleri yũrũten devlet adamlarına sayđı ve ilgi her yũzyılda devam etmiş, fakat bu gibi gŕrevlerden daha alt kadrolarda gŕrev yapmış devlet adamlarına ilgi zaman içinde azalmış ve bu durum klasik Türk Őiirine de yansımıştır. Divan Şairi Şiirlerinde devlet adamının gŕrevinin derecesine ve önemine gŕre o devlet adamına Şiirlerde daha fazla yer ayırmayı tercih etmiştir. Klasik Türk Şiirinde bir devlet adamının gŕrev derecesi ne kadar yũksekse, devlet adamı gŕrevinde ne kadar başarılı bir devlet adamıysa ve Őiirin kaleme alındığı yũzyıl için devlet adamı ne kadar n plandaysa o devlet adamı için yazılan Őiirler de divanlarda o derece fazla olmuş, çok daha fazla beyitte devlet adamının özelliklerine yer verilmiş, beyitlerde çok daha ağır ve sũslũ bir ũslup kullanılmış ve devlet adamının çok daha fazla çeşitlilikte özelliklerine değinilmiştir. Bunun tam zıddı olarak bir devlet adamının gŕrev mertebesi ne derece dũřũkse, devlet adamı ne derece başarısızsa ve Őiirin kaleme alındığı yũzyıl için gŕrevinin önemi ne kadar azsa o devlet adamına Şiirlerde o derece az yer ayrılmış, yazılan Şiirlerde devlet adamının özelliklerine ve özelliklerinin çeşitliliğine çok daha az yer verilmiş, o devlet adamı için yazılan Şiirlerde oldukça sade bir ũslup tercih edilmiştir.

Klasik Türk Şiirinde devlet adamları kendilerinden beklenen ya da gerçek yaşamda temsil ettikleri belli başlı özelliklerle birlikte anılmıştır. Devlet adamlarının anıldığı bu özellikleri *devlet ve toplum değerleri* ile *kişisel özellikler* olarak iki ana grupta değerlendirmek mũmkũndũr.

Devlet ve toplum değerleri bahsinde değerlendirilebilecek zellikler, Türk İslam devlet geleneğinde ve Osmanlı devletinde örnek bir devlet adamında aranan temel özellikler olup yũzyıllardır hemen hemen ortak özellikler olarak devamlığını korumuştur. Bu zellikler Klasik Türk edebiyatında yazılmış pek çok Őiirde de yine aynı Şekilde yer almıştır. *Devlet ve toplum değerleri* olarak değerlendirilebilecek bu özellikler *savaşçılık*, *cihan hakimiyeti*, *devletçilik*, *asayiş*, *fetih*, *yŕnetim anlayışı*, *ũstũnlũk ve kahramanlık* olarak divanlarda çeşitli tamlama, kelime ya da sŕz öbeği olarak sıklıkla varlığını gŕstermektedir.

Divan Şairi yazdığı Şiirlerinde devlet adamını yalnızca devlet adamlığı yŕnũyle değil aynı Şekilde kişisel özelliklerini de ön plana çıkararak o kişiden bahsetmiş, o kişiyi vmũř kimi zaman da yermiştir. Devlet yŕneticiliđi vasfı olarak Şiirlerde geçen *kişisel özellikler*; *gŕrev bilgisi*, *gũzel ahlak*, *adalet*, *cŕmertlik*, *akıllık*, *biyografi*, *hũkmũnũn yũrũmesi*, *beraber anıldığı ũnlũ kişilikler*, *tedbirlik*, *kahrılılık*, *basiret*, *ilim ehli*, *dindarlık*, *sanat*, *zıllullah*, *reşitlik* Őeklinde sıralanabilmektedir. Pek çok devlet adamının anıldığı Şiirlerde karışılaşılan bu özelliklerden gũzel ahlak vasfına 18. yũzyıl Őeyhũlislamlarından seçilen örnekler eşliğinde aşağıda yer verilmiştir. Şiirlerde Őeyhũlislamlar için anılan gũzel ahlak zelliliğinin örneklerini daha iyi anlamlandırabilmek adına öncelikle Őeyhũlislamın kim olduğunu, Őeyhũlislamlık

görevinin ne ifade ettiğini ve güzel ahlaklı olmanın şeyhülislamlık görevi için ne derece önem ifade ettiğini düşünmek gerekmektedir.

1. Şeyhülislam

Şeyhülislam, Osmanlı devletinde ulemanın başında gelen ve fetva verme yetkisine sahip olan kişidir. Kanunnâme-i Âl-i Osman ile şeyhülislamların devlet örgütündeki yeri belirlenmiş ve ilk defa XV. yüzyılda kurumlaşmıştır. Osmanlı devleti geleneğinde kazaskerlik görevindeki devlet adamları yükselerek bir üst makam olan şeyhülislamlık görevine erişmişlerdir. Böylece şeyhülislamlık kazaskerlik görevinin bir üst mertebesi olma hüviyeti kazanmıştır. Şeyhülislamların kendileri ait bir dairesi, fetvalarını hazırlayan bir fetva emini ve pek çok yardımcıları bulunmaktadır. (Bilgiç, 2012: 372)

Osmanlı devletinin ilk şeyhülislamı II. Murad zamanında âlimler içinde ön plana çıkmış olan ve kendisine öncelik tanınan Molla Fenârî'dir. Şeyhülislam devletin işleyişinde adeta başkent müftüsü gibi bir konumda yer almış olup İstanbul'da bulunarak diğer kazalarda görevlendirilen müftüleri tayin etmekle görevlendirilmiştir. Kanûnî döneminde ilmiye teşkilatının reisi şeyhülislam olmuştur.

Şeyhülislamın görevleri arasında dinle alakalı pek çok mevzuda, şer'î konularda karşılaşılan sorunlara çözüm getirmek, kendilerine sorulan konularla ilgili olarak konunun dindeki uygulanışını ve kurallarını ortaya koymak yer almaktadır. Teorik olarak görevleri bu şekilde belirtilmesine karşın şeyhülislamlar Osmanlı devleti ve toplumu için çok daha önemli görevler üstlenmiş, onlar için çok daha fazla anlam ifade etmişlerdir. Şeyhülislamlar yalnızca dinî meselelerde değil, örf, adet ve geleneklerle ilgili konularda da fikir beyan etmişlerdir. Bu beyanlarını *fetvâ* adı verilen yazılı açıklamayla insanlara duyurmuşlardır. Sıralanan bu görevlerin haricinde savaş ilan edilmesi, barış yapılması, ıslahat uygulanması, idarî, askerî, mâlî ve sosyal alanlardaki düzenlemeler ve devlet içi önemli meselelerle alakalı da görüşlerini beyan etmişlerdir. Belli bir zaman sonra şeyhülislamlar Osmanlı devletinde yürütme işlerine de karışmışlardır. Hatta XVII. yüzyılda çocuk yaşta padişahların tahta getirildiği dönemlerde devlet yönetiminde sözü geçen karar organlarının başında gelmiştir. Osmanlı devlet yönetiminde padişahlar devletle alakalı herhangi bir karar verirken bu kararların şeriata uygunluğuna önem vermiş, şeyhülislamların görüşüne daima başvurmuştur. Devletle alakalı pek çok kritik kararda etkili oldukları için şeyhülislamlar İslam hukukunu en iyi bilen âlimlerden seçilmişlerdir. Padişahların kesinlikle şeyhülislamın fetvasına uyma zorunluluğu olmasına rağmen kimi zaman şeyhülislamlardan kendi görüşüne uygun fetva da talep eden padişahlar da olmuştur. (Ünal, 2017: 116-117)

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda şeyhülislamlar devletin en önemli kararlarında bile etkili olmuş devletin üst düzey görevlilerindendir. Özellikle dinî meseleler, örf, âdet, gelenek ile ilgili hususlarda şeriata uygun karar alma görevinde olmalarından ötürü bir şeyhülislamda aranan en temel kişisel özellik güzel ahlaklıdır. 18. yüzyıl şeyhülislamlarında güzel ahlak vasfı hususuna geçmeden önce bir devlet adamı özelliği olarak güzel ahlaktan bahsetmek gerekmektedir.

2. Devlet yöneticiliği vasfı olarak güzel ahlak

Devlet yöneticiliği vasfı olarak devlet adamlarında aranan en temel özelliklerden biri güzel ahlak sahibi olmalarıdır. Kuşkusuz ki bu vasfın Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayanlar için önemi İslam inancından ileri gelmektedir.

İslam inancında ahlak kurallarına uymak dinin ve vicdan sahibi olmanın en temel gereklerindendir. İslamiyet'e göre Allah'ın emirlerine uymak ve Allah'ın rızasına uygun davranmak için ahlak kurallarına

gųre hareket edilmiŐtir. Aynı Őekilde Allah'ın gazabına ve azabına uŐramamak için de Allah'ın hoŐ gųrmediĐi, yasakladığı davranıŐlardan kaçınmak gerekmektedir. Allah'ın emrettiĐi ahlak hųkųmlere uymak sevap kazanmaya, yasakladığı amellerde bulunmak gųnah iŐlemeye sebep olmaktadır. Sevap kazananların cennete gideceĐi inancından ųtųrų İslam inancında dinin koyduĐu ahlak kurallarına uymak ahiretteki mutluluĐu saĐlamaktadır. (UludaĐ, 2008: 325-326)

İslam dininde ahlak kurallarının insan ųzerindeki yaptırım gųcų yalnızca toplumun kınaması ya da bazı ceza ųnlemleriyle saĐlanmak yerine, insanların kalplerine yerleŐen Allah korkusu ve sorumluluk duygusu vesilesiyle oluŐturulmuŐtur. Bu durumda kiŐi kendisini kimsenin gųrmediĐi yerlerde de vicdanıyla baŐ baŐa kalabilmekte, ųlųlų davranabilmekte ve ahlak kurallarına uyabilmektedir. (Őentųrk ve Yazıcı, 1995: 224)

Kur'an'da gųzel ahlaklı olmaya yųnelik ųzellikler ųvųlmekte ve bu ųzellikleri taŐıyan insanlar için cennet vaat edilmektedir. Kųtų ve çirkin gųrųlebilecek davranıŐlar ise yerilmekte ve bunun karŐılıĐını hem bu dųnyada hem de ahirette gųreceklere ifade edilmektedir. Hadis kaynaklarında da hem Hz. Peygamber'in hem de sahabenin gųzel ahlak ųzelliklerine dair rivayetler yer almaktadır. İslam dininde Hz. Peygamber gųzel ahlakın en gųzel temsilcisidir. İslamiyet'e gųre insanlar ancak Hz. Peygamber'in gųzel ahlakını ųrnek olarak yaŐadıklarında hayattaki huzuru ve mutluluĐu bulabileceklerdir. (Őentųrk ve Yazıcı, 1995: 472)

Bahsedilen tųm bu konular ıŐıĐında İslam'ın temeli olan gųzel ahlak sahibi olmak, pek çok dinî-tasavvufi metinlerde ve ahlak kitaplarında sıkça iŐlenmiŐtir. Klasik Türk Őiirinde yazılan Őiirlerde de en fazla iŐlenen konular arasında yer almıŐtır. ųzellikle devlet adamlarında aranan bir ųzellik olarak Őiirlerdeki popųlųrliĐi hemen her yųzyılda daim olmuŐtur. Bazı yųzyıllarda yųzyılın taŐıdığı ųzelliklerden kaynaklanarak devlet adamlarındaki gųzel ahlak vasfı artan ya da azalan bir ųneme sahiptir. Mesela 17. yųzyılda yavaŐ yavaŐ her bakımdan ųkųŐe girmiŐ bir devlet ortamında kaleme alınan Őiirlerde devlet yųneticilerinde aranan gųzel ahlak vasfı, Őiirlerde en fazla iŐlenen ųzelliklerden olmuŐtur. Bilhassa kasidelerde devlet adamlarının gųzel ahlaklı olması gerektiĐi ųzellikle vurgulanmıŐtır. Devlet adamlarının yųnetici vasıflarından gųzel ahlak ųzelliĐini daha net gųsterebilmek için 18. yųzyıl Őeyhųlislamlarında gųzel ahlak vasfının Klasik Türk Őiirindeki ųrneklerine aŐaĐdaki bųlųmde yer verilmiŐtir.

3. Klasik Türk Őiirinde 18. yųzyıl Őeyhųlislamlarının gųzel ahlak vasfı

Din ve devlet iŐleriyle alakalı pek çok mevzuda Őeriata uygun fetva vermekle gųrevli olan Őeyhųlislamlar için gųzel ahlaklı olmak ųzelliĐi oldukça bųyųk bir ųnem arz etmektedir. Osmanlı halkı için kritik olan pek çok kararda etkisi olan ve ulemanın ųncųsų olan Őeyhųlislamlarda gųzel ahlak vasfı aranan en temel ųzellik olmaktadır. Bu beklentinin yansımaları klasik Türk Őiirinde çok net gųrmek mųmkųndųr. Klasik Türk Őiiri metinlerinde yer alan Őeyhųlislamlar en fazla gųzel ahlak vasfına sahip olmalarıyla Őiirlerde anılmıŐtır. Bu durum Őiirlerde bahsi geçen Őeyhųlislamların kiŐisel ųzelliklerinden ve biyografilerinden kaynaklanabildiĐi gibi aynı zamanda Osmanlı halkının bųyle kritik bir gųrevde bulunan devlet adamından gųzel ahlaklı olmasının beklentisini de ifade etmektedir. Klasik Türk Őiirinde bahsi geçen pek çok Őeyhųlislam olduĐundan gųzel ahlak vasfını bu çalıŐmada daha net gųrebilmek adına tek bir yųzyıla yani 18. yųzyıla odaklanılmıŐtır. 18. yųzyılda yaŐamıŐ olan Őeyhųlislamlara yazılmıŐ divanlar içinde en fazla Őeyhųlislama Őiir yazılan ve Őeyhųlislamlar için gųzel ahlak vasfı en fazla vurgulanan ų divandan seçilen ųrneklere aŐaĐıda yer verilmiŐtir. Bu alıŐma için *Nef'i (d. 1572 – ų. 1835)*, *Fâik Mahmud (d. – ų. 1715)* ve *Sųnbųlzâde Vehb'i (d. 1718 – ų. 1809)* divanlarında yer alan toplam 10

şeyhülislamla değinilmiştir. Bahsi geçen şeyhülislamların görev bilgilerinin ve kişisel özelliklerinin vurgulandığı kısa biyografilerine, divanlarda geçen güzel ahlak özelliklerinin vurgulandığı beyitlere, beyitlerde güzel ahlakın ifade edildiği kelime, tamlama, mısralara vb. anlamları eşliğinde aşağıda yer verilmiştir.

3.1. Ebûishakzâde Mehmed Esad Efendi (d. Ekim 1685 – ö. 10 Ağustos 1753)

Babası şeyhülislam Ebu İshak İsmail Efendi olan Mehmed Esad Efendi, 1710 yılında müderrislik görevine başlamış 1734 yılında Mekke kadısı olmuştur. 1737 yılında bu görevinden azledildikten sonra Ordu kadılığı ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır. 20 Temmuz 1748 ile 12 Ağustos 1749 tarihleri arasında şeyhülislamlık görevinde bulunmuştur. 10 Ağustos 1753 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Şeyhülislam Esad Efendi aynı zamanda Klasik Türk müziğinin önde gelen bestekârlarından biridir. İlahi, beste, semai, ve şarkı formunda birçok eser meydana getirmiştir. (Özcan, 1991: 85-86)

Ebûishakzâde Mehmed Esad Efendi'ye *Nefî Divanı*'ndaki kasidelerde aşağıda yer verilen 4 beyitte güzel ahlak vasfıyla rastlanmıştır.

Mesned-ârâ-yı fazîlet ki sunulmuş eline
Kilk-i fetvâ-yı şerî'at be-tarîki't-te'bîd

K. 54 / 43

Mesned-ârâ-yı fazîlet: Olgunluk makamını süsleyen

Ol ki şem'-i rûşen-i pür-tâb-ı nûr-ı re'yidir
Hânümân-sûz-ı hatâ vü meclis-efrûz-ı savâb

K. 55 / 13

Meclis-efrûz-ı savâb: Doğruluk aydınlatan meclis

Ol ki âb-ı pâk-ı pür-embâc-ı bahr-ı lutfudur
Çehre-şûy-ı şefkat ü keştî nigûn-sâr-ı itâb

K. 55 / 14

Çehre-şûy-ı şefkat: Şefkatin koca yüzü

Avn-ı insâfiyla mülk-i ma'delet bî-ihtilâl
Sadme-i kahriyla iklim-i sitem pür-inkâlâb

K. 55 / 16

Avn-ı insâfiyla mülk-i ma'delet bî-ihtilâl: İnsafın yardımıyla adalet yurdu artık kargaşasız.

3.2. Sadık Mehmed Efendi (Sadrettinzade) (d. 21 Aralık 1630 – ö. 11 Kasım 1709)

Ulemadan olan Sadrettinzâde Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Sadık Mehmed Efendi, dönemin ünlü âlimlerinden dersler almıştır. Değişik medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1681 yılında Halep ve 1685 yılında Kahire kadılığı görevlerini yerine getirmiştir. 1693 yılında Anadolu kazaskerliği, 1694 yılında Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. 1694 yılında Ebâsaid Feyzullah Efendi'nin yerine şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Şeyhülislamlığı sırasında II. Ahmet vefat edip yerine II. Mustafa

padişah olunca durumu sarsılmıştır. 1695 yılında görevinden azledilmiş, 12 yıl kadar Fındıklı'daki evinde inzivaya çekilmiştir. Yaşlılığını mazeret göstermiş olsa da 1 Şubat 1707 tarihinde 78 yaşında iken III. Ahmed tarafından ikinci defa şeyhülislamlığa getirilmiştir. Yaşlılığından ötürü ikinci şeyhülislamlık görevinde herhangi bir iş görememiştir. III. Ahmed'in kızı Hatice Sultan'ın cenaze namazını yanlışlıkla bayram namazı gibi her tekbirde ellerini kaldırıp kaldırmaması bahane edilerek 25 Ocak 1708 tarihinde görevinden azledilmiştir. 11 Kasım 1709 tarihinde vefat etmiştir. Bilgili, bilim adamları ile sohbetlere önem veren, tarikata meyilli bir âlim olup üç dilde şiir yazdığı kaynaklarda belirtilmektedir. (Aksoy, 2003: 522)

Sadık Mehmed Efendi'ye *Fâik Mahmud Divanı*'ndaki tarih manzumelerindeki 3 beyitte güzel ahlak vasfıyla yer verilmiştir.

Hazreti Sâdık Efendi eser-i fazlı ile

Eyledi mesned-i fetvâyı yeniden ihyâ

T. 40 / 1

Hazreti Sâdık Efendi eser-i fazlı ile: Hz. Sâdık Efendi olgunluğunun eseriyle

N'ola olursa cihân içre fazîletde 'alem

Kem-terin katre degül 'ilmine nisbet deryâ

T. 40 / 3

N'ola olursa cihân içre fazîletde 'alem: Cihan içinde olgunlukta bir işaret olursa ne olur?

Cenâb-ı hazret-i Sâdık Efendi kim fazîletle

Sezâ-yı mesned-i bâlâ-yı fetvâ zâtıdır ancak

T. 41 / 1

Cenâb-ı hazret-i Sâdık Efendi kim fazîletle: Sadık Efendi Hazretleri ki olgunlukla

3.3. Ebezâde Abdullah Efendi (d. ... – ö. 1714)

Annesinin IV. Mehmed'in ebesi olması nedeniyle "Ebezâde" lakabıyla anılan Abdullah Efendi kadılık görevinde bulunan Mustafa Efendi'nin oğlu olarak Balçık'ta dünyaya gelmiştir. 1679 yılında Haremeyn evkafı müfettişi, 1695-1696 yılları arasında Anadolu kazaskeri, 1697-1698 ve 1705-1706 yılları arasında Rumeli kazaskeri gibi görevlerde bulunduktan sonra 1708 yılının Şubat ayında şeyhülislamlık görevine getirilmiştir. 1710 yılının Temmuz ayında şeyhülislamlık görevinden azledilmiş, 1712 yılının Şubat ayında ikinci defa şeyhülislam olarak görevlendirilmiştir. 1713 yılının Mart ayında şeyhülislamlık görevinden ayrılmıştır. 1714 yılında Trabzon'a giderken boğularak vefat etmiştir. Ebezâde Abdullah Efendi güzel ahlakıyla ün kazanmış, saf kalpli ve içi temiz bir insan olarak tanınmıştır. (Süreyya, 1996:68)

Ebezâde Abdullah Efendi'ye *Fâik Mahmud Divanı*'ndaki tarih manzumelerindeki 5 beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

Bihamdillâh nümâyân oldı feyz-i lutf-ı Rabbânî

Müşerref eyledi bir zât-ı kâmil sadr-ı fetvâyı

T. 43 / 1

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Müşerref eyledi bir zât-ı kâmil sadr-ı fetvâyı: Bir olgun kişilik fetva makamını şereflendirdi.

Edîb ü ‘âkil ü fâzıl kerîmü'l-halk-ı deryâ-dil

Necâbet-perver ü ‘âdil fûnûn-âmûz yektâyı

T. 43 / 2

Edîb ü ‘âkil ü fâzıl: Edebiyatçı, akıllı ve faziletli

Vücûd-ı pâki bir mecmua-ı ‘ilm ü hünerdür kim

Ser-â-ser münderic her safhasında fazl u dânâyı

T. 43 / 3

Vücûd-ı pâki bir mecmua-ı ‘ilm ü hünerdür kim: Temiz yaratılışı bir ilim ve hüner mecmuasıdır.

N’ola nûr-ı kudüm-ı pâki itse ‘âlemi rûşen

Gubâr-ı hâk-i pâyi tûtiyâdur çeşm-i dünyâyı

T. 44 / 2

N’ola nûr-ı kudüm-ı pâki itse ‘âlemi rûşen: Bu makama tertemiz ayak basışının nuru âlemi aydınlatsa en olur?

Fazîletde ‘alemdür zühd ü takvâda müsellemdür

Vücûd-ı bihterîni mazhar olmuş lutf-ı Mevlâ’ya

T. 44 / 3

Fazîletde ‘alemdür: Olgunlukta işarettir

3.4. Mahmud Efendi (d. ... - ö. 1718)

İstanbul’da doğan Mahmud Efendi, medrese eğitimini tamamlar tamamlamaz sesinin güzelliği nedeniyle bir süre şeyhülislam Ankaravi Mehmet Emin Efendi’nin ardından sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın imamlığını yapmıştır. 1695 yılında II. Mustafa’nın ikinci imamlığına getirilmiştir. 1700’de Edirne pâyesi ile Yenişehir kadılığı, 1703’te Rumeli kazaskerliğine yükseltilmesine rağmen ertesi gün görevinden azledilmiş, 5 yıl kadar süren emekliliğinin ardından 1713 yılında Atullah Mehmet Efendi’nin yerine şeyhülislam olarak tayin edilmiştir. 1 yıl 7 ay kadar bu makamda kaldıktan sonra 1714 yılında görevinden azledilmiştir. Azline sebep olarak müderrislere ait olan mahreç mansıplarını emekli ilmiye mensuplarına vermesi, kendisinden önceki iki şeyhülislamın sürgün edilmesi ve Ebezâde’nin yolda ölümü vebalinin ona yüklenmesi gösterilmiştir. 3 Mayıs 1718 yılında Mahmud Efendi vefat etmiştir. (İpşirli, 2003: 360-361)

Belirlenen divanlar arasından Mahmud Efendi’ye *Fâik Mahmud Divanı*’ndaki tarih manzumelerindeki 2 beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

Lebîb-i lübb-i ma’nî Hazret-i Mahmûd Efendi kim

Fazîletde naziri gelmemişdür sahn-pîrâya

T. 45 / 2

Fazīletde naziri gelmemiŐdūr sahn-pīrāya: Meydanı donatmaya olgunlukta bir benzeri gelmemiŐtir.

Misālin gōrmedi çeşm-i cihān ‘ıfftede ‘ismetde

Dahı zūhd ile takvāda olur Őiblī’ye hem-pāye

T. 45 / 4

Misālin gōrmedi çeŐm-i cihān ‘ıfftede ‘ismetde: Dūnya gōzūyle hiç kimse namusta ve gūnahsızlıkta bir benzerini gōrmedi.

3.5. Feyzullah Efendi (Damatzade) (d. 1700 – Ő. 1761)

Őeyhūlislam Damatzade Ahmet Efendi'nin ođlu olan Feyzullah Efendi, dedesi kazasker Mustafa Efendi'nin Őeyhūlislam Minkarizade Yahya Efendi'ye damat olması sebebiyle hem babası hem de kendisi "damatzade" lakabı ile tanınmıŐlardır. Tahsilini tamamlayıp mūderrislik ruusunu aldıktan sonra, ailesinin nūfuzu ile mūderrislikleri sūratle atlayıp kadılık mesleđine geçmiŐtir. 1730 yılında 30 yaŐındayken Őnce Galata, ardından Bursa kadısı olmuŐtur. İstanbul kadılıđı pāyesini aldıktan sonra 1739'da Anadolu kazaskerliđine getirilmiŐtir. 1750 ve 1754 yıllarında iki defa Rumeli kazaskeri olmuŐtur. 1755 tarihinde Abdullah Efendi'nin yerine Őeyhūlislamlık gōrevine tayin edilmiŐtir. 1756 yılında hiç bir mazeret gōsterilmeksizin gōrevinden azledilmiŐtir. 8 aylık mazuliyetin ardından, 1757 yılında ikinci defa meŐihat makamına getirilmiŐtir. 1 yıla yakın bir sūre bu gōrevde kaldıktan sonra, ulemā ve saray erkānının aleyhindeki faaliyetleri sonucunda 1758 tarihinde gōrevden alınmıŐtır. Dūrūstlūđū ile tanınan Feyzullah Efendi'nin Őeyhūlislamlıđı zamanında mūderrislerin ruus imtihanında çok titiz davrandıđı ve bu durumun himaye ve iltimas sebebiyle haksızlıđa uđramıŐ olan ulemayı memnun ettiđi belirtilmiŐtir. Tıp ve matematikle de ilgilenen Feyzullah Efendi aynı zamanda bestekārdır. 1761 yılında vefat etmiŐtir. (İpŐirli, 1995: 525-526)

Mahmud Efendi'ye *Fāik Mahmud Divanı*'ndaki tarih manzumelerindeki 1 beyitte gūzel ahlaklı olması yōnūyle rastlanmıŐtır.

H‘āce-i pādŐāh-ı heft iklim

Hazret-i mūfti huceste-nihād

T. 72 / 1

Yedi iklimin padiŐahının hocası, mūbarek yaradılıŐlı mūftū hazretleri.

3.6. elebizāde Āsım Efendi (d. ... - Ő. 1760)

İstanbul'da doğup iyi bir tahsil gōrdükten sonra İstanbul'da çeŐitli medreselerde mūderrislik, bazı yerlerde kadılık yapmıŐtır. 1748 yılında İstanbul kadılığı, 1757'de Anadolu kazaskerliği yapmıŐ ve kısa bir sūre sonra azledilmiŐtir. Sonrasında kendisine Rumeli kazaskerliği pāyesi verilmiŐtir. Āsım Efendi 1759 yılında Koca Ragıp PaŐa'nın tavsiyesi Őzerine Mehmet Salih Efendi'nin yerine Őeyhūlislamlıđa getirilmiŐtir. Gōrevde iken 1760 yılında vefat etmiŐtir. Dōnemin çađdaŐları tarafından dūrūst, iyiliksever, hoŐ sohbet biri olarak nitelendirilen elebizāde Āsım Efendi Őiirlerinde "Āsım" mahlasını kullanmıŐtır. (Őzcan, 1991: 477-478)

elebizāde Āsım Efendi'ye *Sūnbūlzāde Vehbī Divanı*'ndaki kasidelerde yer alan 3 beyitte gūzel ahlaklı olması yōnūyle rastlanmıŐtır.

Be-hakk-ı sûre-i Nûn 'ıffeti Zü'nnûn'a gâlibdir

Odur hem-hâl-i Nîl-i Mısr eden deryâ-yı takvâyı

K. 34 / 18

'ıffeti Zü'nnûn'a gâlibdir: Namusu Hz. Yunus peygamberden üstündür.

Felâtûn hum-nişîn-i şermsârı kaldı fazlından

Getirmez meclis-i bahse Aristô-veş heyûlâyı

K. 34 / 24

Felâtûn hum-nişîn-i şermsârı kaldı fazlından: Felâtun'un adeta küpün dibine çökmüş gibi olan utangaçlığı onun olgunluğundan kaldı.

Bedâhetle müselleme 'ilm ü fazlı cümle 'âlemde

Netîce istemez bu müdde'â sugrâ vü kübrâyı

K. 34 / 27

Bedâhetle müselleme 'ilm ü fazlı cümle 'âlemde: Onun ilmi ve olgunluğu delil ve ispata gerek olmayacak şekilde cümle âlemde doğrulanmıştır.

3.7. Pîrîzâde Sâhib Osman Efendi (d. 1674 - ö. 1749)

1670 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Pîrîzâde Sâhib Osman Efendi, dönemin ileri gelen âlimlerinden dersler alıp çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Kadılık ve evkaf müfettişliğinin ardından Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunmuştur. Daltaban Mustafa Paşa, Rami Mehmed Paşa, III. Ahmed ve I. Mahmud'a özel imamlık ve şehzadelere hocalık yapmıştır. II. Mahmud döneminde 1745'te Seyid Mustafa Efendi'nin yerine şeyhülislam olarak görevlendirilmiştir. Ancak hastalığı ve yaşlılığı nedeniyle görevinden azledilmiştir. 1749 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinde "Sâhib" mahlasını kullanmıştır. (Özcan, 2007: 288-290)

Pîrîzâde Sâhib Osman Efendi'ye *Sünbülzâde Vehbî Divanı*'ndaki kasidelerde yer alan 6 beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

Fazl ile şemsü'l-e'imme olduğuyçün zâtının

Câmi'ü'l-fetvâda vasfı muktedâ-yı âfitâb

K. 35 / 14

Fazl ile: Olgunlukla

Tâb-ı fazlından olurdu çeşm-i gerdûn hîrever

Gerd-i râhın etmeseydi tûtiyâ-yı âfitâb

K. 35 / 17

Tâb-ı fazlından: Olgunluğunun parlaklığından

Semiy-i câmi'-i Kur'an Pîrî-zâde-i nihrîr

Bulunmaz fazl ile Eşbâh'ı dersem şübheden 'ârî

K. 36 / 6

Bulunmaz fazl ile Eşbâh'ı dersem şübheden 'ârî: Şüpheden uzak onun olgunluğuyla Eşbah'ı bulunmaz dersem.

Erişmiş Müntehâ'ya hilye-i tehzîb-i ahlâkı

Rüsûm-ı Hikmetü'l-'ayna muvâfık cümle etvârı

K. 36 / 13

Erişmiş Müntehâ'ya hilye-i tehzîb-i ahlâkı: Ahlâkı ıslah etmenin süsü olan Müntehâ'ya erişmiş.

Dekâyık kenzine şâyeste Tuhfe dürre-i nutku

Hakâyık gencine gevher-feşândır bahr-ı efkârı

K. 36 / 14

Dekâyık kenzine şâyeste Tuhfe dürre-i nutku: Dekâyık hazinesine layık, konuşmasının incisi Tuhfe.

Cihânda ravza-i behcet-fezâ Bostân-ı ikbâlin

Hadâyıktan anı mümtâz kılmış fazlın esmârı

K. 36 / 16

Hadâyıktan anı mümtâz kılmış fazlın esmârı: Olgunluğunun meyveleri onu Hadâyık'tan üstün kılmış.

Hulk-ı kerîm-i fahr-i risâletle 'itr-nâk

Buldu şemîm-i hûyu ile iştihâr gül

K. 37 / 20

Buldu şemîm-i hûyu ile iştihâr gül: Ahlakının güzel kokusuyla gül şöhret buldu.

3.8. Vassafzâde Mehmed Esad Efendi (d. 1707 – ö. 1778)

Şeyhülislam Abdullah Vassaf Efendi'nin oğlu olan Mehmed Esad Efendi İstanbul'da doğmuştur, tahsilini tamamladıktan sonra müderris olmuştur. 1750 yılında önce Galata kadılığına getirilmiş, sonra kendisine Edirne ve Mekke ile 1758 yılında kendisine İstanbul pâyesi verilmiş, 1768 yılında Anadolu kazaskerliğine ve 1773 yılında ise Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. I. Abdülhamit zamanında Mehmed Emin Efendi'nin yerine 1776 yılında şeyhülislam olmuştur. 1 yıl 8 aydan fazla bu makamda kalmış ancak yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle 1778 tarihinde görevden alınmıştır. Mehmed Esad Efendi 1778 yılında vefat etmiştir. Esad Efendi, dürüst ve mevkii için boyun eğmeyen bir kişi olarak tanınmıştır. Bünyesinin zayıflığı ve asabi bir mizacı olduğu için halk arasında "Hindi Molla" lakabı ile anılmıştır. (Aktepe, 1995: 347)

Vassafzâde Mehmed Esad Efendi'ye *Sünbülzâde Vehbî Divanı*'ndaki kasidelerde yer alan 4 beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

Cevher-i gül müstefiz-i şeb-çerâğ-ı lutfudur

Nûr-ı fazlından olur gencine-i esrâr gül

K. 38 / 17

Nûr-ı fazlından olur gencine-i esrâr gül: Olgunluğunun nurundan sırlar hazinesi gül olur.

Bâga Nişâbûr-ı hulkundan gelir peyk-i sabâ

Bu cihetden etdi kesb-i mâye-i 'Attâr gül

K. 38 / 25

Bâga Nişâbûr-ı hulkundan gelir peyk-i sabâ: Nişâbur'un yaradılışından bağa haber getiren rüzgar gelir.

'Akl-ı Evvel cevher-i idrâkiñe sâni değil

'Unsur-ı pâkin gülistân-ı kemâle çâr gül

K. 38 / 26

'Unsur-ı pâkin gülistân-ı kemâle çâr gül: Temiz yaradılışınla olgunluk gül bahçesinin imparatoru olan gülsün.

Olsa şemîm-i fazlı Gazâlî'ye 'itr-sâ

Şemm eylemek hatâ der idi müşg-i ezferi

K. 39 / 15

Olsa şemîm-i fazlı Gazâlî'ye 'itr-sâ: Olgunluğunun hoş kokusu Gazâlî'ye güzel kokulu süren şey olsa.

3.9. Esadzâde Mehmed Şerif Efendi (d. ... – ö. 1790)

Şeyhülislam Ebuishakzâde Mehmed Esad Efendi'nin oğlu olan Esadzâde Mehmed Şerif Efendi iyi bir eğitim aldıktan sonra Diyarbekir ve Bursa kadılığı yapmış, Mekke-i Mükerrreme kadılığı, 1766'da İstanbul kadınlığı, 1771 yılında Anadolu kazaskerliği, 1775 yılında Rumeli kazaskerliği, 1778 yılında ikinci defa Rumeli kazaskerliği yapmıştır. 1778 yılında Vassafzâde Mehmet Esad Efendi'nin istifası ile boşalan şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Yaklaşık dört buçuk yıl şeyhülislamlık yapmasının ardından meşihatta uzun süredir bulunduğu gerekçesiyle bu makamdan feragat etmiştir. Uzun süre herhangi bir görev almamıştır. III. Selim'in tahta çıkması üzerine Mehmed Kamil Efendi'nin azledilmesi ile 1789 tarihinde ikinci defa şeyhülislamlığa getirilmiştir. Ancak 60 gün sonra 1789 yılında görevinden azledilmiştir. Görevden alınma sebebi olarak yaşlılığı dolayısıyla III. Selim'in uygulamayı düşündüğü yeniliklere ayak uydurmakta zorlanması, hafıza zayıflığı ve bundan dolayı vazife yapamayacak durumda bulunması gösterilmiştir. Görevden ayrıldıktan 9 ay sonra 1790 yılında vefat etmiştir. Ailesinden dokuz şeyhülislam yetişmiştir. Dedesi, babası, amcası ve kendinden sonra oğlu da şeyhülislam olmuştur. Mehmed Şerif Efendi âlim, arif, zarif ve cömert bir zat olarak kaynaklarda yer almıştır. İlmiye makamlarına tayinde liyakate çok önem verdiği kaynaklarda belirtilmiştir. (Özcan, 2003: 531-532)

Esadzâde Mehmed Şerif Efendi'ye *Sünbülzâde Vehbî Divanı*'ndaki kasidelerde yer alan 7 beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

Semîyy-i Fahr-i 'Âlem şeyhü'l-islâm-ı himem-tev'em

Şerîfü'n-nesl-i a'lem revnak-ı 'ırk-ı mutahhardır

K. 41 / 13

Semiyy-i Fahr-i ‘Aleml Őeyhū’l-islām-ı himem-tev’em: Hz. Peygamber ile aynı isimli ve onunla aynı himmetlere sahip Őeyhūlislam.

Őemīm-i hūsn-i ahlākı mutayyeb kıldı āfākı

Anın ez-cūmle mūŐtākı gūl-āb u ‘ūd u ‘anberdir

K. 41 / 16

Őemīm-i hūsn-i ahlākı mutayyeb kıldı āfākı: Gūzel ahlakının kokusu gōkleri gūzel koku sūrūnmūŐ kıldı.

Zamīr-i pākidir mir’āt-ı feyz-ā-feyz-i vicdānı

Mezāyā-yı hakāyık anda her vech ile muzmerdir

K. 41 / 18

Zamīr-i pākidir: Temiz yaratılıŐıdır.

Fūrūg-ı mihr-i fazlından zemīn ũ āsumān rūŐen

Ne mihr ammā ziyā-baŐı-ı cihān-ı Şer’-i enverdir

K. 41 / 19

Fūrūg-ı mihr-i fazlından zemīn ũ āsumān rūŐen: Olgunluk gūneŐinin iŐıgından yer ve gōk aydınlanır.

MeŐām-ı dīn ũ devlet mūŐg-būy-ı Őīme-i pākı

SiriŐt-i mūŐtetābı rūh-ı ‘anberle muhammerdir

K. 41 / 23

MūŐg-būy-ı Őīme-i pākı: Mis kokan temiz yaratılıŐı

Őōhreti sūnbūl-i tīb oldu ne hāsiyyet bu

Olalı Őemme-i hulkunla muhammer sūnbūl

K. 42 / 33

Olalı Őemme-i hulkunla muhammer sūnbūl: YaratılıŐını bir kere koklamakla sūnbūl mayalanmıŐ olalı

Murtazā-tīnet ũ hem-nām-ı Resūl-i Sakaleyn

‘Őmerī-haslet ũ Sıddık-i kerāmet-’unvān

K. 43 / 23

Murtaza huylu, Hz. Peygamber ile adaŐ, Hz. Őmer ahlaklı, Sıddık gibi keramet ũnvanlı.

Ahmedī-hilkat ũ dānā-yı Muhammed-Őīret

Bu Hanīfe-Őiyem ũ mālīk-i mūlīk-i ‘ırfān

K. 43 / 24

Ahmedî yaradılışlı, Hz. Muhammed ahlaklı âlim, Ebu Hanife tabiatlı, kemal mülkünün sahibi.

3.10. Mehmed Kâmil Efendi (d. 1728 – ö. ...)

Rumeli kazaskerlerinden Osman Efendi'nin oğlu olan Mehmed Kâmil Efendi İstanbul'da doğmuştur. Ailesinden gelen ilimle ve zamanın alimlerinden aldığı derslerle yetişmiştir. Öncelikle küçük yaşta müderris olmuş, 1771 yılında Galata kadılığına getirilmiş, 1777 yılında Mısır kadısı olmuş, 1785 yılında Mekke kadılığına gönderilmiş, 1787 yılında Anadolu kazaskerliğine tayin edilmiş, bir yıl sonra Rumeli kazaskerliği pâyesini almıştır. I. Abdülhamit'in ona karşı olan fevkalâde teveccühü vesilesiyle, 1788 yılında Mekki Mehmet Efendi'nin yerine şeyhülislam olmuştur. Mehmed Kâmil Efendi'nin durumu I. Abdülhamid'in 1789 yılındaki vefatının ardından sarsılmış ve yeni padişah olan III. Selim, onu hemen görevden almamıştır. Padişah bir süre sonra girişeceği reformların önündeki engelleri kaldırmak için eski kadroları tasfiye etmeye başlayınca, bazı kararlarına itiraz ettiği gerekçesiyle 1789 yılında Mehmed Kâmil Efendi'yi görevinden azletmiştir. Mehmed Kâmil Efendi Üsküdar'daki evinde vefat etmiştir. (Abdulkadiroğlu, 2003: 494)

Mehmed Kâmil Efendi'ye *Sünbülzâde Vehbî Divanı*'ndaki kasidelerde yer alan bir beyitte güzel ahlaklı olması yönüyle rastlanmıştır.

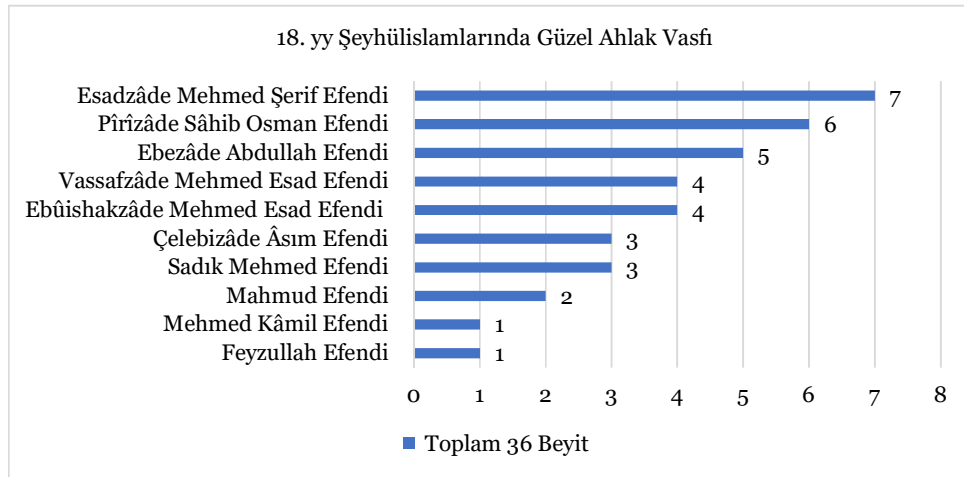
Nâmdaş-ı fahr-i ümmet zât-ı Sıddîkî-sıfat

Hazret-i Kâmil Efendi şeyhü'l-islâm-ı be-nâm

K. 45 / 16

Hz. Peygamber'in adaşı, Sıddîkî ile aynı özelliklere sahip, ünlü şeyhülislam Hz. Kâmil Efendi.

Aşağıda yer alan tabloda yukarıda bahsi geçen şeyhülislamların güzel ahlak özelliğinin sayısal verilerine yer verilmiştir.

1. 18. yüzyıl şeyhülislamlarının divanlarda rastlanan güzel ahlak vasfının beyit sayıları tablosu

Sonuç

Bu alışmada Klasik Türk Őiirinin tım d nemlerini kapsayacak Şekilde Őeyhulislamlarda gzel ahlak vasfı incelendiğinde çok fazla veri oluşacağından sınırlandırma yapılmış ve yalnızca 18. yzyl Őeyhulislamlarında gzel ahlak vasfı incelenmiştir. İnceleme neticesinde 18. yzyl Őeyhulislamlarının gzel ahlak sahibi olmaları y nytle bulunduğu divanlar arasından en fazla Nefi, Fâik Mahmud ve Sünbülzâde Vehbî divanlarındaki 36 beyitte bu zellikleriyle yer aldığı tespit edilmiştir. Ulaşılan beyitler Klasik Türk Şiirinde devlet adamlarında aranan temel vasıflardan gzel ahlak zzeliği ışığında incelenmiştir.

Klasik Türk Şiirinde devlet adamlarının anıldığı zellikleri devlet ve toplum değerleri ile kişisel zellikler olarak gruplandırmak daha doğru olacaktır. Gzel ahlak vasfı bir devlet adamının kişisel zellikleri grubunda değerlendirilmektedir. Şiirlerde gzel ahlak vasfına daha çok kasidelerde ve tarih manzumelerinde rastlandığı tespit edilmiştir. Dinî konularda fetvâ vermekle sorumlu olan Őeyhulislamlık g revi için divan Őairleri devlet adamlığı vasfı olarak da en fazla gzel ahlak vasfını Şiirlerde kullanmıştır. Belirlenen divanlarda toplam 10 Őeyhulislam incelenmiştir. İncelenen Őeyhulislamlardan en fazla Esadzâde Mehmed Şerif Efendi'ye gzel ahlak vasfıyla değinildiği tespit edilmiştir. Belirlenen 10 Őeyhulislamın arasında g revinde en uzun kalan kişi Őeyhulislamlık g revini yaklaşık 4 buçuk yıl kadar yzrten Esadzâde Mehmed Şerif Efendi olmuştur. Dolayısıyla Mehmed Şerif Efendi'ye Şiirlerde diğer Őeyhulislamlara g reviye daha fazla gzel ahlak vasfıyla yer verilmiştir. Bu durum devlet adamlarının g revinde ne kadar çok başarı g sterirse ve ne kadar uzun g rev hayatı olursa Şiirlerde de g reviyle alakalı olarak o kadar fazla yer aldığının kanıtı niteliğindedir.

İncelemede 18. yzyl Őeyhulislamları ncelikle tipler ve kişilikler bahsinde değerlendirilmiş, ardından divan Şairinin din ve devlet işleriyle alakalı pek çok mevzuda Şeriata uygun fetva vermekle g revli olan Őeyhulislamlardan en fazla beklediği ve Şiirlerinde en fazla yoğunlukta yer verdiği devlet adamlığı zzeliği olan gzel ahlak vasfı Klasik Türk Őiirindeki rnekler zerinden g reviye ncarılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, A. (2003). Mehmed Kâmil Efendi. *DİA*, 28, 484, Ankara: TDV.
- Akkuş, M. (2000). *Divan Şiirinde İnsan I-Dini Kişilikler*. Erzurum: Atatrık iversitesi.
- Akkuş, M. (2007). Klasik Edebiyatta Tipler. *Trık Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Klttr ve Turizm Bakanlığı.
- Akkuş, M. (2010). *Nefi Divanında Tipler ve Kişilikler*. Ankara: Atatrık iversitesi Fen Edebiyat Fakltesi.
- Aksoy, H. (2003). Mehmed Sâdık Efendi. *DİA*, 28, 522, Ankara: TDV.
- Aktepe, M. M. (1995). Vassafzâde Mehmed Esad Efendi. *DİA*, 11, 347, İstanbul: TDV.
- Bilgi, A. T. (2012). *Tarih Terimleri S zl Đ* . İstanbul: Toplumsal D nuşum.
- Bzyk, C. (2003). Devlet ve Toplumsal Rol . *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (4), 101-112.
- Davutoğlu, A. (1994). Devlet. *DİA*, 9, 234-240, İstanbul: TDV.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Trıke Ansiklopedik L gat*. Ankara: Aydın.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara:Trık Tarih Kurumu.
- İnalçık, H. (2017). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, İstanbul: Kronik.
- İpşirli, M. (1995). Damadzâde Feyzullah Efendi. *DİA*, 12, 525-526, İstanbul: TDV.

- İpşirli, M. (2003). Mahmud Efendi. *DİA*, 27, 360-361, İstanbul: TDV.
- Kaplan, M. (2005). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3 Tıp Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh.
- Karatepe, Ş. (1999). *Devlet Yönetimi-Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti*. İstanbul: Yeni Şafak.
- Karatepe, Ş. (1989). *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*. İstanbul: İşaret.
- Menteşe, M. (2020). Sünbülzâde Vehbî Divanı'nda Tipler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 8 (22), 189-221.
- Menteşe, M. (2021). *Klasik Türk Şiirinde Divanhümayun Tıp ve Kişilikleri*. Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.
- Mengi, M. (2000). Eski Edebiyatımızda Bazı İnsan Tipleri. *Divan Şiiri Yazıları*, Ankara: Akçağ.
- Mumcu, A. (1994). Divan-ı Hümayûn. *DİA*, 9, 430-432, İstanbul: TDV.
- Mumcu, A. (1976). *Divanhümayun*, Ankara: Phoenix.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ögel, B. (2016). *Türklerde Devlet Anlayışı*. İstanbul: Ötüken.
- Özcan, N. (1991). Atrabü'l-Âsâr. *DİA*, 4, 85-86, İstanbul: TDV.
- Özcan, A. (1991). Çelebizâde Âsım Efendi. *DİA*, 3, 477-478, İstanbul: TDV.
- Özcan, T. (2007). Atrabü'l-Âsâr. *DİA*, 34, 288-290, Ankara: TDV.
- Özcan, T. (2003). Mehmed Şerif Efendi. *DİA*, 28, 531-532, Ankara: TDV.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmânî*, 1, Ebezâde Abdullah Efendi. 68.
- Şentürk, L., YAZICI, S. (1995). *Diyanet Yeni İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Uludağ, S. (2008). "Ahlâk, Maneviyat ve Gündelik Hayat", *İslama Giriş Temel Esaslar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (2017). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta: Fakülte.
- Zavotçu, G. (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Ankara: Aydın.